

Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věcí lidských?

Hana Pavlisová

HÁBL, Jan a kol. *Utopismus, nebo realismus Komenského projektu nápravy věcí lidských?* Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2020. ISBN 978-80-7465-409-1.

Autorský kolektiv filozofů, historiků, teologů, psychologů a dalších odborníků, zaštiťený významným komeniologem, docentem Janem Háblem, představuje monografii, ve které se zamýšlí, nakolik je Komenského odkaz aktuální dnes, 350 let po jeho smrti. Tým si dal za cíl zkoumat možnosti a limity Komenského vizí nápravy věcí lidských. Pokládají si následující otázky: Do jaké míry jsou Komenského emendační vize relevantní ve 21. století? Nakolik realistické jsou koncepty představené v *Obecné poradě o nápravě věcí lidských* (dále jen jako *Porada*)? Byla *Porada* utopií? Je vůbec náprava možná?

Monografii otevírá *Provolání*, které cituje pasáže z prvního svazku *Porady*, a představuje tak zhuštěný úvod do problematiky slovy samotného Komenského. Vysvětluje, že *Porada* je určena všem, kdo v sobě mají alespoň kousek lidství, a uvádí příklady „pokaženosti“ světa, tedy důvody, proč je jí třeba. Nabízí však i povzbuzení: stále máme naději, svět je možné uvést zpět do pořádku prostřednictvím návratu k Bohu. Upozorňuje, že lidstvo před sebou má dlouhou cestu, ovšem stojí za to z ní nesejít, neboť na jejím konci čeká království Boží na zemi.

Kromě úvodu a závěru z pera Jana Hábla obsahuje monografie dvanáct příspěvků českých i zahraničních autorů, které jsou rozděleny do tří tematických celků: perspektiva historická, pedagogicko-psychologická, filozoficko-teologická. Publikaci uzavírají anglické anotace příspěvků a medailonky autorů.

Príspevky vykládají hluboké antropologické, metafyzické a teologické základy Komenského vize. Perspektiva historická přibližuje souvislosti vzniku *Porady* a vysvětluje, jaké historické události a vlivy formovaly Komenského pojetí lidství a jeho nápravy. Perspektiva pedagogicko-psychologická se soustředí na edukační aspekty *Porady* a objasňuje roli *Pampaedie*. Filozoficko-teologická perspektiva zkoumá ideové pozadí *Porady*.

Monografie se snaží představit Komenského projekt nápravy, jeho kořeny a východiska v širokém kontextu, což se díky zapojení různých perspektiv daří velice poutavým způsobem. Některé postřehy se napříč knihami opakují: autoři obdivují Komenského nezdolný optimismus, komplexnost jeho nápravných snah a vnitřní koherenci díla, vyzdvihují nadčasovost jeho myšlenek. Zároveň zmiňují Komenského odlišnost od jiných autorů tehdejší doby, která vyplývá především z jeho ideového ukotvení v české husitské reformaci a v učení Jednoty Bratrské. Autoři se shodují, že přes některé utopické rysy (např. představa čistě křesťanské společnosti nebo absolutní vymýcení sobeckosti) jsou Komenského emendační vize univerzálně platné a realistické i ve 21. století.

Hodnocení Komenského odkazu pro dnešek však vyžaduje komplikovanou konfrontaci víry a moderní sekularizované praxe. V současnosti není křesťanství tak samozřejmým narativem, jako bylo v 17. století, není již možné zakládat vše v křesťanské víře jako v horizontu, ve kterém jedinec existuje v jasně definovaném vztahu vůči ostatním lidem, přírodě a Bohu. Jako červená nitka monografii protkává upozornění, že není možné teologický rozměr Komenského pedagogického myšlení odsouvat do pozadí a vydělovat z něj jen (z dnešního pohledu) užitečné a realistické aspekty. Proto se jeho teoretický náboženský rámec často stává překážkou pro praktickou aplikaci ve škole pluralitního světa.

Současný svět se nachází na rozcestí. Existuje jistá paralela mezi dobou Komenského a tou naší: jsme svědky zásadních společenských změn, hroutí se staré ideály, jistoty jsou zpochybněny a nové ještě nebyly nastoleny, ze světa se na určitou dobu stává nepřehledný labyrint. Fragmentarizace doby, ve které žijeme uvěznění ve svých sociálních bublinách, neschopni vidět za jejich horizont a neochotní vést dialog, je umocněna individualismem a důrazem na konkurenceschopnost, které prosazuje školní systém. Zejména vlivem pozitivismu a pragmatismu se ze škol staly továrny na vědění, které kupředu žene efektivita a kvantifikovatelnost výsledků, což prohlubuje krizi lidství, ve které není pro vyšší hodnoty místo.

Komenský nabízel holistické řešení založené na přesvědčení, že bez osobní ctnosti a zbožnosti zůstane vědění pouhým věděním, nestane se z něj opravdové vzdělání. Středobodem jeho návrhu je škola jako dílna lidství, která má vychovávat k lidství a napomáhat tak člověku nejen neustále se přibližovat obrazu Božímu, ale také naplnit lidský úděl: dobře spravovat tento svět, jenž nám byl Stvořitelem svěřen. Nápravu za nás nemůže sjednat Bůh, naopak to musí být dílo veskrze lidské. Proto je Komenského vize založena na činnosti jedince. A právě ono volání po aktivním přístupu a odpovědnosti každého člověka, pro Komenského tak typické a v monografii často zmiňované, se dnes

jeví jako velmi aktuální – schopnost a ochota přinést oběť pro společnost, přírodu, celý svět, potažmo planetu. Je víra v (křesťanského) Boha opravdu tak nutná k tomu, abychom ve světle budoucích krizí přijali Komenského ideu aktivity a osobní zodpovědnosti za vlastní? Přece zlidštit svůj život a tím celý svět je důstojným smyslem bytí i bez náboženského rámce.

Monografii lze doporučit zájemcům o Komenského odkaz a všem, kteří v současné kritické době potřebují trochu povzbuzení. Náprava je možná, dokonce je nadosah, a přispět k ní může každý z nás.

Kontakt:

Mgr. et Mgr. Hana Pavlisová

Ústav pedagogiky a sociálních studií, Pedagogická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc

e-mail: hana.pavlisova01@upol.cz